

Н. О. Турман

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри правосуддя
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

УГОДА ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу норм кримінального процесуального права, що стосуються застосування інституту угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні. Зосереджується увага на порівняльно-правовій характеристиці угоди про визнання винуватості у Федеративній Республіці Німеччина й Україні, окреслено позитивні моменти втілення цього інституту на практиці, а також зосереджена увага на тих положеннях, які породжують певні проблемні та спірні ситуації п'ять час реалізації даного інституту. Сформульовано висновки і пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінального процесуального законодавства в зазначеній сфері.

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне провадження, угоди, угода про визнання винуватості, порівняльно-правова характеристика.

Постановка проблеми. Інститут угод у кримінальному процесі України застосовується на практиці вже більше п'яти років, однак говорити про повне втілення та реалізацію даного інституту в практичній сфері передчасно. Аналіз норм Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України свідчить про наявність прогалин і спірних ситуацій, які виникають у кримінальних провадженнях на підставі угод. Деякою мірою такий шлях становлення та законодавчого закріплення угоди про визнання винуватості пройшла Федеративна Республіка Німеччина (далі – Німеччина), де законодавче закріплення даного виду угод у кримінальному процесі відбулося раніше, а практика застосування законодавчих положень триває довше. Здійснення порівняльно-правової характеристики угоди про визнання винуватості в Німеччині й Україні забезпечить окреслення дієвих механізмів втілення даного інституту в практичну діяльність і усунення окремих колізійних і спірних моментів, пов'язаних із належною реалізацією останнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вдосконалення кримінального процесуального законодавства щодо забезпечення належної процедури укладення угоди про визнання винувато-

сті цікавили багатьох відомих дослідників: Ю. Бауліна, І. Войтюка, Р. Веннігера, В. Галагана, В. Гончаренка, Ю. Грошевого, В. Гринюка, М. Дерри, В. Маляренка, Р. Новака, В. Нора, М. Руденка, В. Тація, І. Тітка, Д. Фолджера, І. Фойницького, М. Філлі й інших.

Усі ці дослідження створили наукове підґрунтя для подальшого розвитку й удосконалення інституту угод і як складової частини угоди про визнання винуватості, а вищезгадані вітчизняні науковці також спрямовували свою діяльність на розроблення єдиного механізму реалізації норм КПК України, що регулюють процедуру здійснення кримінального провадження на підставі угод на практиці.

Мета статті – аналіз процедури становлення угоди про визнання винуватості в Німеччині й Україні, порівняльно-правове дослідження інституту угод про визнання винуватості в даних двох країнах, окреслення позитивної складової частини процедури функціонування та втілення положень КПК Німеччини. Виокремлення спільних і відмінних рис, спірних та колізійних моментів, притаманних інституту угоди про визнання винуватості в зазначених країнах, а також надання пропозицій щодо вдосконалення норм чинного кримінального процесуального законодавства України, присвячених інституту угод.

Виклад основного матеріалу. Угоди в кримінальному провадженні – інститут кримінального процесуального права, який впродовж значного часу ефективно діє в правових системах багатьох країн світу. Що стосується законодавства України, то практика впровадження даного інституту пов'язана з ухваленням КПК України 2012 р., де згаданий інститут був закріплений на законодавчому рівні.

Згідно зі ст. 468 КПК України, у кримінальному провадженні може бути укладена угода про визнання винуватості.

Що стосується впровадження та функціонування інституту угод у кримінальному процесі Німеччини, то в цій країні інститут угоди, як і в нашій державі – це явище, яке довгий час було притаманне суто цивільному процесу. Незважаючи на те, що угода зі слідством у КПК Німеччини була законодавчо врегульована 2009 р. шляхом закріплення § 257с, практика укладання угод між слідчими органами й обвинуваченим де факто була значно раніше. Ще 1982 р. німецький адвокат Ганс-Йоахим Вайдер у своїй статті критично зауважив, що «домовленості у судовій практиці є, і практично кожен про це знає, практично кожен їх укладає, однак ніхто про них не говорить» [1]. 1997 р. Верховний федеральний суд Німеччини виніс у кримінальних справах своє перше рішення, яке стосувалося угоди зі слідством, що стало прецедентним (*Grundsatzentscheidung*). У даному рішенні було чітко окреслено основні межі, дотримання яких було б своєрідним гарантом належного та законного укладання угод. А такі угоди відповідали б загальним принципам кримінального процесу, притаманним правовій державі. До ухвалення згаданого рішення угоди зі слідством ніде законодавчо не були врегульовані. Навіть більше, вважалося, що німецький кримінальний процес має здебільшого «інквізиційний» характер, а тому угод між учасниками кримінального процесу немає і бути не може, хоча вони, безперечно, були і, будучи вільними від жодних законодавчих меж, набували все більшого поширення [2, с. 286]. 2005 р. Верховний федеральний суд Німеччини скликав Великий сенат у кримінальних справах, який у своєму рішенні спочатку

ще раз підтвердив принципову допустимість укладення угод зі слідством і визнав відмову від оскарження судового рішення дійсною тільки в тому разі, якщо в межах роз'яснення судом права на оскарження рішення та порядку його подачі обвинуваченому було роз'яснено, що він має на це право незалежно від досягнутої домовленості. Великий сенат вказав на гостру необхідність створення законодавчого акта, в якому здійснювалося б регулювання допустимості, правових передумов і наведення чітких обмежень щодо процедури укладення угод. У цьому ж рішенні Великий сенат окреслив мінімальні стандарти, від дотримання яких залежить правомірність угоди. До даних стандартів було віднесено такі: угода повинна укладатися під час відкритого засідання між усіма учасниками процесу; результат укладеної угоди має бути зафіксований у протоколі; до винесення рішення суд не має права «обіцяти» певне покарання, суд може тільки вказати на верхню межу покарання, переступати яку він не має наміру, однак цією «обіцячкою» суд не пов'язаний, якщо під час здійснення судового засідання будуть з'ясовані нові вагомні обставини, що говорять не на користь обвинуваченого.

Згідно з даним рішенням Великого сенату, визнання обвинуваченим своєї вини не звільняє суд від обов'язку встановлення істини. У достовірності зробленого визнання суд повинен бути переконаний, а покарання має відповідати тяжкості злочину [2, с. 289].

Варто зазначити, що в Німеччині, як і в Україні, до моменту офіційного закріплення даного виду угод на законодавчому рівні питання дієвості даного інституту та необхідності введення його в кримінальне процесуальне законодавство породжувало серед теоретиків і практиків жваві дискусії та слугувало підставою для виникнення різних думок щодо цього інституту серед останніх. Як в Україні, так і в Німеччині більшість прихильників даного інституту на початковому етапі його зародження були серед практиків, які часто висловлювали думку про те, що запровадження такого інституту забезпечить розвантаження органів досудового розслідування та судового розгляду.

Попри масову критику, майже всі особи, що практикували укладання угод, судді, адвокати, прокурори, за незначними винятками, однозначно висловилися на користь домовленостей. Ще до офіційного законодавчого закріплення даного виду угод у німецькому законодавстві серед практиків зазначалося, що, хоча чинне кримінальне процесуальне право і не передбачає угод, проте воно й чітко не забороняє їх. Саме тому питання полягає не в тому, чи є домовленості прийнятними, а йдеться про те, як треба структурувати цю нову практику для того, щоб вона гармонійно впроваджувалася в чинну процесуальну систему [3, с. 179]. Що стосується наукової сфери, то в Німеччині угоди в юридичній літературі довгий час категорично не визнавалися, їх часто вважали «невартими правової держави» [4, с. 79, 92], «позором юстиції» [5, с. 187–188], «загибеллю правової культури» [6, с. 827, 832], деякі обґрунтовані побоювання щодо запровадження такого інституту в кримінальний процес України також були і в українських науковців. Зокрема, В. Тертишник у своїх працях зазначав, що, незважаючи на численні нагадування про права і гарантії, всі вони можуть виявитися непотрібними через відсутність гарантій істини; торг у справі встановлення істини просто недоречний; істина не може бути досягнута жодними контрактами [7, с. 107–112]. Деяку невідповідність інституту угод меті та завданням кримінального процесу також зазначали Л. Удалова й І. Паризький, які у своїх працях зауважили, що угода про визнання вини і встановлення об'єктивної істини – це поняття й явища, які виключають одне одного [8, с. 38].

Основною метою укладення угоди зі слідством у кримінальному процесі Німеччини є пом'якшення покарання обвинуваченому в обмін на визнання останнім вини і співпрацю зі слідством. Таку ж мету мав і український законодавець, закріплюючи угоду про визнання винуватості на законодавчому рівні і забезпечуючи належну реалізацію останньої на практиці. Крім того, запровадження угоди про визнання винуватості в кримінальний процес України покликано забезпечити належне досягнення юридичних наслідків,

які є сприятливими та вигідними для обох сторін угоди. Для прокурора позитивним юридичним наслідком є розкриття кримінальних правопорушень, зокрема розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили групові та латентні кримінальні правопорушення, полегшення та покращення роботи органів досудового розслідування, забезпечення економії процесуального часу та державних коштів. Для обвинувачуваного чи підозрюваного, який вчинив дане кримінальне правопорушення, – отримання менш суворого покарання чи взагалі уникнення покарання за вчинений ним злочин.

Основними причинами, згідно з якими слідчі органи Німеччини бажають укласти відповідні угоди в кримінальних провадженнях, є уникнення кропіткої та довгострокової процедури зібрання доказової бази, яка свідчить про причетність підозрюваного, обвинуваченого щодо вчинення кримінального правопорушення, особливо коли це стосується економічних злочинів. Щодо цього М. Дерра зазначає, що, незважаючи на абсолютно обґрунтовану можливість порушення конституційних і кримінальних процесуальних принципів, як-от: справедливого процесу, законності, настання кримінальної відповідальності тільки в разі доведення винуватості особи, гласності, презумпції невинуватості, практика укладення угод зі слідством у Німеччині досить поширена [2, с. 225–226].

Реальним прикладом застосування угод у Німецькому кримінальному процесі може бути гучне кримінальне провадження щодо президента «Формули-1» Берні Екклстоун. Обвинувачений погодився врегулювати кримінальне провадження, яке стосовно нього вів земельний суд м. Мюнхена 2014 р. за обвинуваченням у дачі хабара в особливо великому розмірі. У результаті домовленості зі слідством, 5 серпня 2014 р. провадження в справі було припинено в обмін на виплату Б. Екклстоуном суми в розмірі 100 мільйонів доларів Сполучених Штатів Америки (далі – США) [9].

Згідно з п. 1 § 257с КПК Німеччини, угода має бути укладена під час відкритого судового засідання. Також допускаються

попередні переговори учасників процесу до початку або поза судовим засіданням, зміст яких обов'язково має бути зафіксований у протоколі й оголошений на судовому засіданні. Крім того, згідно з п. 3 § 267 КПК, умови угоди повинні бути відображені в мотивувальній частині судового рішення. Відповідно до п. 3 § 257с КПК Німеччини, ще однією умовою, що лягає в основу укладання угоди зі слідством, є погодження обвинуваченого і прокуратура із пропозицією суду. Суб'єктами даного виду угоди, згідно із КПК Німеччини, є суд, прокуратура й обвинувачений, дещо інші положення щодо суб'єктного складу угоди про визнання винуватості містяться в ч. 2 ст. 469 КПК України, яка чітко передбачає, що угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. Згідно із КПК Німеччини, сторона обвинувачення під час укладення угоди зі слідством не звільняється від доведення встановленим порядком всіх істотних обставин справи, а підсудний до укладання угоди має право ознайомитися з матеріалами справи, щоб мати уявлення про доказову базу зі сторони обвинувачення, критично та реально оцінювати власні шанси під час подальших переговорів щодо укладення угоди. Незважаючи на те, що на законодавчому рівні учасниками угоди, згідно із КПК Німеччини, є суд, прокуратура й обвинувачений, на практиці ведення переговорів і укладення угоди від імені обвинуваченого є прерогативою його захисника. Саме захисник здебільшого з'ясовує обставини справи, проводить бесіду із клієнтом, виробляє й обговорює з ним стратегію захисту. Аналогічна ситуація і в Україні, де суб'єктний склад учасників укладення угоди про визнання винуватості є значно ширшим, ніж визначений у ч. 2 ст. 469 КПК України. Практично в усіх провадженнях, в яких обвинуваченим заявляється клопотання про укладення угоди про визнання винуватості, бере участь адвокат, що передусім зумовлюється тим, що процедура ініціювання й укладення угоди потребує належних знань у галузі кримінального права і кримінального процесу. Однак, незважаючи на вимогу обов'язковості

залучення захисника в таких кримінальних провадженнях, на практиці трапляються непоодинокі випадки, коли остання не дотримується. Так, ухвалою Ковпаківського районного суду м. Суми від 17 серпня 2016 р. у справі № 592/7427/16-к [10] відмовлено в затвердженні угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні, оскільки в підготовчому судовому засіданні встановлено, що угода про визнання винуватості була укладена з порушенням вимог п. 9 ч. 2 ст. 52 КПК України – без обов'язкової участі захисника. Аналогічна ухвала була постановлена Іванівським районним судом Одеської області в справі № 499/872/15-к [11].

Під час здійснення кримінального провадження щодо укладення угоди зі слідством у Німеччині захисники радять своїм клієнтам дотримуватися такої стратегії: спочатку оспорювати обвинувачення й очікувати наслідків судового слідства та слушного моменту для проведення переговорів щодо укладення угоди зі слідством. Нерідко перший крок до угоди робить суддя, зазначаючи, що за визнання підсудним вини можливе пом'якшення покарання або припинення провадження щодо якоїсь частини злочинних діянь, у скоєнні яких висунуто обвинувачення. Зі свого боку, захисник може пообіцяти не лише визнання вини, а й також дати обіцянку, що він забере клопотання щодо долучення доказів, не буде подавати клопотання, які було заявлено, і навіть відмовиться від оскарження вироку суду. У таких переговорах прокурор відіграє допоміжну роль, а обвинувачений зазвичай не бере в них участі [12, с. 112–113].

Щодо процедури проведення таких переговорів німецькі науковці зауважують, що, незважаючи на те, що даний вид угод реалізується на практиці, під час застосування останнього є низка недоліків як процесуального, так і організаційного характеру. Так, Федеральний конституційний суд Німеччини у своєму рішенні зазначив, що практика домовленостей не узгоджена із процесуальними принципами німецького судочинства. Оскільки досить часто переговори щодо укладання угоди зі слідством, які вирішують результат провадження в справі, проводяться телефо-

ном або за зачиненими дверима кабінету судді. У даному разі такі дії зовсім несумісні із принципами гласності, публічності й безпосередності. За наявності законодавчо встановлених передумов допускається укладення угоди між учасниками процесу, однак кримінально-процесуальні принципи діють і в цьому разі. Тому навіть у разі визнання підсудним своєї винуватості інструктивний принцип зобов'язує суд скласти власну думку про обставини справи. Принцип публічності гарантує, що громадськість буде проінформована про обставини укладення та зміст угоди. Однак саме укладення угоди може проходити «за зачиненими дверима» [13].

З аналізу німецької практики застосування угод зі слідством вбачається ситуація, коли досить часто залежно від стадії, на якій ухвалюється рішення, змінюються позиції сторони захисту. Якщо домовленість досягається на початковій стадії досудового провадження, захисник обвинуваченого має вигіднішу позицію в переговорах. Оскільки, ознайомивши свого підзахисного з обвинувальними матеріалами, захисник разом з обвинуваченим обговорюють питання, які переваги може принести захисту укладення угоди зі слідством і чи варто її взагалі укладати. Укладання угоди також можливе під час пред'явлення обвинувачення і перед початком судового розгляду. Наприклад, якщо суддя прогнозує, що судовий розгляд приблизно триватиме кілька тижнів або місяців у зв'язку з тим, що стан доказів має бути з'ясовано, бо обвинувачений до цього часу не визнавав вину, через що має бути проведено тривале судове слідство. У такому разі суддя має дізнатися в захисника, чи можна розраховувати на визнання вини обвинуваченим перед початком судового розгляду. Захисник зазвичай ставить зустрічне запитання стосовно того, якого покарання варто очікувати, якщо обвинувачений визнає вину і тим самим сприятиме скороченню судового розгляду. Якщо обидві сторони дійдуть згоди, тоді захисник пообіцяє, що обвинувачений визнає вину, а суддя назве верхню межу покарання, яку в подальшому не матиме наміру перевищувати. Отже, суд під час попередніх переговорів інфор-

мує обвинуваченого, що він може розраховувати на пом'якшення покарання в разі визнання вини. Однак жоден тиск на обвинуваченого щодо укладення угоди не може застосовуватися, адже угода, укладена без дотримання принципу добровільності, є незаконною.

П. 2 і п. 3 § 257с КПК Німеччини закріплюють вимоги до предмета і змісту угоди. Визнання вини обвинуваченим і надання своєрідних «обіцянок» суду щодо змісту та наслідків винесеного рішення також є обов'язковими складниками угоди. Однак необхідно пам'ятати, що, згідно з п. 3 § 257с КПК Німеччини, суд може тільки позначити верхню і нижню межу покарання. Предметом угоди можуть бути тільки правові наслідки, але не сам обвинувальний вирок.

Уклавши угоду, всі учасники процесу зазвичай пов'язані між собою даними ними обіцянками. У свою чергу, обвинувачений має право змінити своє рішення і «забрати назад» зроблену ним заяву щодо визнання вини. Суд же пов'язаний умовами укладеної угоди набагато сильніше, ніж інші учасники угоди, бо якщо обвинувачений дотримався свого слова і визнав вину, то суд зобов'язаний виконати свою обіцянку також, інакше позиція обвинуваченого була б неприпустимо поставлена під загрозу.

Свого роду «зв'язаність» суду зобов'язаннями угоди відповідає, якщо юридично або фактично значущі обставини були невраховані або якщо вони були знову виявлені, і суд дійшов висновку, що обіцяні ним «межі покарання» більше не співрозмірні з тяжкістю злочину. Те ж правило діє, якщо подальша поведінка обвинуваченого в процесі не відповідає тій поведінці, яку суд поклав в основу своїх дій, укладаючи угоду. Однак у такому разі визнання обвинуваченим своєї вини не може бути використано як доказ, а суд повинен негайно повідомити всім учасникам процесу про відхилення від угоди.

Згідно з п. 5 § 257с КПК Німеччини, суд не може вимагати від обвинуваченого відмови від права на оскарження рішення в обмін на пом'якшення вироку. Крім того, під час оголошення вироку суд зобов'язаний ще раз роз'яснити обвинуваченому, що, незважаючи на укладену між ними угоду, він може вирішити оскаржити вирок.

Висновки і пропозиції. З вищезазначеного цілком зрозуміло, що в Німеччині угоди зі слідством укладаються здебільшого в складних провадженнях у результаті дискусій між адвокатом, прокуратурою та судом. Різний суб'єктний склад і процесуально-правовий характер процедури укладення угоди про визнання винуватості в Німеччині й Україні об'єднується спільною метою – пом'якшення покарання обвинуваченому в обмін на визнання останнім вини і співпрацю зі слідством для розкриття кримінальних правопорушень, зокрема розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили групові та латентні кримінальні правопорушення, розвантаження органів досудового розслідування та судового розгляду. Незважаючи на закріплення угоди про визнання винуватості на законодавчому рівні даних двох країн, для науки кримінального процесуального права Німеччини й України угоди в кримінальному процесі – новий правовий інститут, який ще не достатньо відпрацьований судовою практикою та мало досліджений науковою доктриною. Тому говорити про те, що даний інститут цілком втілений в якійсь із наведених держав у практичну діяльність, ще досить рано, оскільки практика застосування його норм наразі триває [14, с. 125].

Список використаної літератури:

1. Weider Hans-Joachim. Deal. St. V, 1982. 545 s.
2. Дерра М. Сделка со следствием в уголовном процессе. Сборник статей о праве Германии. 2015. № 1. С. 284–294.
3. Пушкар П. Угода про визнання вини у кримінальному процесі Федеративної республіки Німеччина. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. Вип. 56–59. 2004. С. 179–181.
4. Gössel Karl Heinz. Zur Zulässigkeit Von Absprachen Im Strafverfahrenin Der Rechtsprechung. Schöch H., Dölling D., Helgert R., König P. (Hrsg) Recht gestalten – dem Recht dienen, Festschrift für Reinhard Böttcher Berlin, 2007. S. 79, 92 (Zit Gössel, FS Böttcher).
5. Fischer T. Absprache-Regelung: Problem lösungo der Problem? StraFo. 2009. S. 177–188.
6. Schünemann FS 25 Jahre. Arbeitsgemeinschaft Strafrecht des DAV. 2009. S. 827, 832.
7. Тертишник В. Компроміс у кримінальному процесі. Підприємництво, господарство і право. 2002. № 11. С. 107–112.
8. Удалова Л., Паризький І. Застосування компромісів при вирішенні конфліктів під час досудового розслідування: навч. посіб. К.: Видавничий дім «Скіф», 2012. 184 с.
9. URL: www.lto.de/recht/hintergruende/h/lgmuenchen-beschluss5kls405js16174111-einstellung-bestechnung-ecclestone/.
10. Ухвала Ковпаківського районного суду м. Суми від 17 серпня 2016 № 592/7427/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59755004>.
11. Ухвала Іванівського районного суду Одеської області № 499/872/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54977446>.
12. Пушкар П. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. 225 с.
13. Criminal Procedure Code of Germany. Strafprozeßordnung. StPO. URL: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>.
14. Турман Н. Процесуально-правові особливості укладення угоди про визнання винуватості. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 47. С. 125–128.

Турман Н. О. Соглашение о признании виновности в уголовном процессе Федеративной Республике Германия и Украины

Статья посвящена анализу норм уголовного процессуального права, касающихся применения института сделки о признании виновности в уголовном производстве. Сосредотачивается внимание на сравнительно-правовой характеристике соглашения о признании виновности в Германии и Украине. Сформулированы выводы и предложения, направленные на совершенствование уголовного процессуального законодательства в указанной сфере.

Ключевые слова: *уголовный процесс, уголовное производство, соглашения, соглашение о признании виновности, сравнительно-правовая характеристика.*

Turman N. Agreement on recognition of culpability in the criminal process of Federative Republic of Germany and Ukraine

The Institute of Agreements in the Criminal Procedure of Ukraine has been used in practice for more than five years, but it is untimely to speak about the full realization and implementation of this institute in the practical sphere. The comparative legal characterization of the agreement on the recognition of guilt in Germany and in Ukraine will provide a definition of effective mechanisms for the implementation of this institute in practical activities and the elimination of certain conflicting and controversial moments associated with the proper realization of the latter.

Key words: *criminal procedure, criminal proceedings, agreements, agreement on recognition of guilt, comparative legal characteristic.*